

KONSTANTIN MOMIROVIĆ I PRVA ASOCIJACIJA¹

Prva asocijacija na profesora Konstantina Momirovića je kod mene - veliko. Veliko telo, velika energija, veliki uticaj, veliko znanje, veliki uzorci, veliki rezultati, veliki zahvati... Da bi se o radu prof. Momirovića kompetentno govorilo, trebalo bi da to čini osoba koja je upućena u nekoliko različitih oblasti – da navedem psihologiju, kriminologiju, matematiku, kineziologiju, antropologiju, biologiju. Jer on je zaista, poznao sve ove oblasti, i to duboko. Prof. Hrnjica, čije sam neke podatke o prof. Momiroviću koristio, pričao mi je da je imao problema da napiše referat za njegov izbor u Institut za kriminološka istraživanja početkom devedesetih godina, s obzirom na spisak od preko 250 radova iz pet različitih oblasti. Radove Koste Momirovića odlikuje izrazita antropološka i interdisciplinarna orijentacija. Neke psihologe koji prof. Momirovića znaju kao matematički orijentisanog psihologa, ili psihološki orijentisanog matematičara, možda će iznenaditi da je on na početku svoje karijere bio odličan klinički psiholog, i da je takođe temeljno poznao psihoanalizu.

Predavao je Statistiku, Informatiku, Psihologiju, Psihometriju, Multivarijantnu analizu na fakultetima za fizičku kulturu, defektologiju, mehaniku i matematiku, primenjenu matematiku i kibernetiku, na Medicinskom, Filozofskom, Ekonomskom u Zagrebu, Ljubljani, Zadru, Beogradu, Moskvi, Sarajevu, Novom Sadu, Prištini. Predavao je i džudo i bio reprezentativac Jugoslavije u džudou. I gde god radio i šta god radio, u to je unosio celog sebe.

Njegova predavanja studentima, diskusije i saopštenja na naučnim skupovima, kao i tekstovi koje je pisao bili su nabijeni energijom. Umeo je da koristi i britke izraze. Tako u jednoj knjizi govori o 'sumanutoj pretpostavci' sa kojom se, naravno, ne slaže; ili, kad govori o klasičnoj teoriji merenja 'pretpostavimo, ma koliko to ludo izgledalo...'. (S vremena na vreme, izražavao se kroz usta Stojana Hadžigalića, seljaka iz

---

¹ Reč Prof. dr Pante Kovačevića na komemoraciji Prof. dr Konstantinu Momiroviću

Nemenikuća) Međutim, kad je govorio, govorio je jasno, logično, učeno i lepo. Ja lično nisam voleo kad počne da piše po tabli, jer su to obično bile formule i matrice koje je on pisao sa lakoćom, a većina nas to nije mogla da prati. Pre par meseci me je pozvao da napišemo jednu knjigu. Ja sam se dvoumio, a on je rekao: 'Ama, ja sam napisao formule i algoritme, ti samo treba da pišeš rečenice'. Nije voleo da gubi vreme na pisanje teksta, ali kad bi to uradio, imao sam utisak da se ništa ne može ni dodati ni oduzeti.

Bio je redovni profesor (a u Zagrebu je dobio i zvanje zaslužnog profesora), držao predavanja po pozivu u inostranstvu, dobio nagradu 'Dr Ramiro Bujas' za naučni rad u psihologiji, bio generalni direktor Sveučilišnog računskog centra (SRCA), prodekan i dekan Fakulteta za fizičku kulturu u Zagrebu.

Članstvo u brojnim naučnim i strukovnim udruženjima takođe govori o radu i interesovanjima prof. Momirovića: Jugoslovensko statističko društvo, Udruženje sportskih psihologa Evrope, Ergonomsko društvo Hrvatske, Antropološko društvo Jugoslavije, Društvo informatičara Hrvatske, Psychometric society, European Anthropological societies, International Association of Classification, Udruženje za računarsku statistiku, Član međunarodnog statističkog instituta, etc.

Još pre nego što je, devedesetih godina, došao iz Zagreba u Beograd, profesor Momirović je imao znatnog uticaja na naše psihologe, prvenstveno one koji su se bavili psihološkim merenjima. U Sveučilišnom računskom centru u Zagrebu prof. Momirović je radio od njegovog osnivanja, pa su mu se obraćali naši psiholozi kojima je bila potrebna pomoć u složenijim statističkim analizama. Tamo su naši autori radili prve faktorske, kanoničke i diskriminativne analize, a sećam se kako smo bili impresionirani rezultatima dobijenim na taj način. Kosta Momirović je već tada važio za maga u oblasti metodologije i obrade podataka. Kada Kosta kaže da je nešto u redu, onda je to bilo u redu. Srdačno je primao goste i ispraćao ih sa kutijama kompjuterskih ispisa.

Temeljan istraživač Momirović je rezultate do kojih je došao ispitivanjem kognitivnih aktivnosti, na kraju, sa grupom saradnika, povezao u smisao-nu celinu – kibernetički model kognitivnih sposobnosti. U tom poduhvatu došla je do izražaja njegova sistematičnost i potreba da stvari učini jednostavnim i razumljivim. Njegova klasifikacija sposobnosti u nekoliko procesora (voleo je izraze iz teorije informacija) imala je potvrdu i u sličnim

nalazima u svetu, a ceo sistem bio je koherentan i sveobuhvatan. Model intelektualnih sposobnosti Momirovića saradnika ukazuje na postojanje tri posebna procesora za obradu informacija (perceptivni, serijalni i paralelni procesori) čije funkcije kontroliše i integriše jedan centralni procesor. Zapravo, radi se o hijerarhijskom modelu gde funkcije perceptivnih sposobnosti, fluidne i kristalizovane inteligencije i funkcije dugotrajne i kratkotrajne memorije koordiniše i kontroliše opšti faktor g tipa. Donekle neobična terminologija prof. Momirovića je, smatram, odražavala i njegovu potrebu da psihologiju približi egzaktnim naukama. Osim toga, novi i neobični termini su bili i dobar marketinški potez, za šta je prof. Momirović svakako imao smisla.

Iz njegovog rada u oblasti inteligencije proizašla je baterija testova KOG-9 i njena kraća verzija KOG-3. Ova druga je postala najprodavnija baterija za merenje intelektualnih sposobnosti kod nas. Bio sam recenzent nekoliko projekata i radova prof. Momirovića, i ponekad sam se pitao da li je morao da se u njima bavi i odnosom mera uzorka i populacije, jer su u pitanju bili uzorci od po nekoliko desetina hiljada ispitanika. U nekoliko projekata za vojsku i policiju primenjene su baterije KOG-3 i KON-6, uz sakupljanje velikog broja socioloških i antropoloških mera, kao i kriterijumskih mera uspešnosti u obavljanju posla. Uvek sam se pitao kako toliko podataka i poslova može da drži u glavi. Pored dizajniranja projekta, trebalo je okupiti ekipu saradnika, provesti terensko istraživanje, obraditi i protumačiti rezultate – to se ne bi moglo uraditi da prof. Momirović nije bio i izuzetan menadžer.

U oblasti konativnih odlika ličnosti takođe je napisao veliki broj radova koji su činili osnov za formiranje njegove kibernetički orijentisane teorije ličnosti. Najveći značaj u toj teoriji pridat je sistemima za: regulaciju napada i odbrane, homeostatičku regulaciju, regulaciju aktiviteta i regulaciju organskih funkcija. Ovo su takođe Momirovićeve termini za agresivnost, neuroticizam i sl. Ispitivao je odnos između različitih domena i utvrdio da postoje značajne veze između motoričke aktivnosti i razvijenosti kognitivnih funkcija, da postoji uticaj konativnih faktora na motoričku aktivnost, kao i uticaj konativnog funkcionisanja na efikasnost kognitivnih procesora, što sve predstavlja značajan doprinos razvoju objektivno zasnovane teorije ličnosti.

Bateriju od šest konativnih testova KON-6 je pandan prethodnoj, KOG-3, u oblasti merenja ličnosti. Ova baterija je zapravo operacionalizacija Momirovićeve kibernetičke teorije ličnosti. Već formulisanje teorija o

kognitivnom i konativnom funkcionisanju bilo bi dovoljno da se kaže da je neko učinio velika dela u svojoj naučnoj karijeri. Prof. Momirović uglavnom nije radio sam, imao je vrsne saradnike, a mnogi su pričali da je zajednički rad bio pravo uživanje. I sam sam to iskusio.

Uopšte, bio je sklon smelim idejama. Pre nekoliko godina smo zajedno, sa Borisom Volfom i Ankicom Hošek napravili rad, na Kostinu inicijativu, u kome se dokazivalo da se inteligencija ne raspodeljuje normalno. Polazna osnova za takav zaključak bila je ideja da se greška merenja može izmeriti, pa samim tim i njen uticaj eliminisati, sa čim se ja nisam slagao, ali nisam znao dovoljno da bih našao protivargumente za njegove argumente. Ipak, napravili smo rad, objavili i očekivali reakciju za tu smelu tvrdnju i nalaze. Na žalost, reakcije nije bilo, možda i zbog ogromnog autoriteta prof. Momirovića.

Teško je odrediti sve doprinose prof. Momirovića u oblasti informatike, statistike i računarstva. Njegovi radovi su nezaobilazna literatura za one čiji se problemi u psihologiji i srodnim naukama rešavaju uz pomoć kvantitativnih metoda. Svakako treba ukazati na Momirovićeve radove o određivanju broja informatički značajnih glavnih komponenti u realnom, Gutmanovom i Harisovom prostoru. Oni su primenjeni u brojnim kompjuterskim programima i nalaze se u širokoj primeni. Prof. Momirović je sa saradnicima razvio modele i algoritme koji omogućavaju komponentnu i faktorsku analizu nominalnih varijabli, a uveo je i nove algoritme za kanoničku, diskriminativnu i regresionu analizu nenumeričkih podataka.

Uticaj prof. Momirovića ogleda se i u citiranosti njegovih radova u zemlji i inostranstvu. Prema podacima prof. Šipke, Kosta Momirović je naš najcitiraniji psiholog, pa i najcitiraniji autor u oblasti društvenih nauka. Objektivniji i lepši dokaz o kvalitetu nečijeg rada teško da se može naći.

Dolazak Koste Momirovića na Odeljenje za psihologiju u Beogradu bio je od velikog značaja. Na njegovu inicijativu formiran je smer za kvantitativne metode na poslediplomskim studijama. Ispit iz statistike nije se više mogao zamisliti bez praktičnog rada na računarima. Na predmetu Psihometrija počela su da se prikazuju modernija shvatanja o merenim odlikama testova. Pojavio se i pridev 'momirovićevski'. Prof. Momirović je umeo da oko sebe okupi studente i psihologe talentovane za statistiku i matematiku, a rezultat je bio – nekoliko doktorskih i magistarskih radova u kojima je on bio mentor, zvanično ili nezvanično. Uopšte, veliki je, ogroman njegov uticaj koji se ispoljio u tome što je u

saradnji s njim ostvaren veliki broj istraživanja, i što su radovi koje su drugi radili sa njim ili pod njegovim nadzorom lako prepoznatljivi, kako po teorijskoj i empirijskoj utemeljenosti nalaza, tako i po osobenom tumačenju koje odlikuje jasnoća, sažetost i praktična primenljivost.

Od dolaska u Beograd objavio je mnogo radova i nekoliko knjiga, od kojih bih posebno istakao onu o realnosti psiholoških konstrukata, gde je za pravo grupa autora reagovala na kriterijume koje postavio Momirović u vezi sa stvarnim postojanjem psiholoških konstrukata. I dok se ranije moglo govoriti da se on više bavi internim merim odlikama testova, ova knjiga je pokazala njegovu veliku brigu za problem valjanosti naših merila.

Njegova sreća je bila što je, i u naučnim radovima i privatno, imao pored sebe svoju suprugu Ankicu Hošek koje je, pored tople i srdačne atmosfere u kući, održavala i atmosferu predanog naučnog rada i otvorenih diskusija. Razgovori o naučnim problemima u njihovom domu tekli su u opuštenoj, kreativnoj i srdačnoj atmosferi.

Odlazak profesora Momirovića ostavlja veliku prazninu na Katedri za metodologiju psiholoških istraživanja, na Odeljenju za psihologiju, u našoj psihologiji. Ostavio nam je neiscrpno nasleđe – ideje i dela, od kojih najavangardnija tek očekuju punu afirmaciju; ostavio nam je i saradnike koji će umeti da nastave i razvijaju ono na čemu je radio.

Panta Kovačević

U Beogradu, 21. aprila 2004.